

Edukativni alat za prezentaciju
projekta REGARD - REremembering
Genocide Against Roma
Discrimination/ Sjećanjem na
genocid protiv diskriminacije Roma

KLASIČNA GIMNAZIJA ZAGREB
6. studeni 2023. g.

Funded by
the European Union

REGARD je europski projekt financiran iz programa **Unije Građani, jednakost, prava i vrijednosti** (CERV - Citizens, Equality, Rights and Values).

Europska unija podupire međunarodne programe koji promoviraju zajedničku europsku baštinu i njezine demokratske vrijednosti, s ciljem stvaranja zajedničkog i inkluzivnog sjećanja na često turbulentnu prošlost, a protiv svih totalitarizama i diskriminacije.

Funded by
the European Union

EUROPA PROTIV RASIZMA I DISKRIMINACIJE

- Europa je često u prošlosti bila poprište ratova i sukoba
- U našim povijesnim knjigama nedostaje dio europske povijesti: povijest Roma, genocid koji su doživjeli u Drugom svjetskom ratu, ali i njihov doprinos oslobođenju Europe od nacizma i fašizma
- I dan-danas ono što znamo o Romima temelji se na stereotipima i predrasudama koji ostaju izvor diskriminacije i socijalne isključenosti

Centralni dio spomenika Zid boli u sklopu Romskog memorijalnog centra Uštica

Funded by
the European Union

PROJEKTNI PARTNERI

U provedbi projekta **REGARD** sudjeluju talijanski institut za društvena istraživanja i tri nevladine romske udruge:

CNR-IRPPS (Italija)

Thèm Romanò (Italija)

Savez Roma u Republici Hrvatskoj "KALI SARA" (Hrvatska)

Asociatia Central de Cultura al Romilor Dolj (Rumunjska)

Funded by
the European Union

CILJEVI PROJEKTA

- **Komemoriranje Samudaripena**, genocida nad Romima počinjenog za vrijeme Drugog svjetskog rata
- **Slavljenje romske kulture, jezika i umjetnosti**

Kroz četiri glavne vrste aktivnosti koncentrirane oko važnih datuma u romskom kalendaru.

Funded by
the European Union

ŠEST VAŽNIH DATUMA

- **16. svibanj:** Dan romskog otpora
- **2. kolovoz:** Međunarodni dan sjećanja na romske žrtve genocida u Drugom svjetskom ratu/ Samudaripen
- **5. listopad:** Godišnjica podizanja spomenika u sjećanje na Samudaripen u Lancianu (Italija)
- **5. studeni:** Svjetski dan romskog jezika
- **27. siječanj :** Međunarodni dan sjećanja na Holokaust
- **8. travanj:** Svjetski dan Roma

Funded by
the European Union

Bronislawa Wajs, poznatija kao Papusha, poljska pjesnikinja i sudionica antifašističkog poketa

ČETIRI GLAVNE AKTIVNOSTI

- 1) Istraživanje Samudaripena
- 2) **Edukacija srednjoškolaca**
- 3) Participativni proces s predstavnicima civilnog društva
- 4) Kulturna događanja poput koncerata, konferencija, izložbi itd.

Funded by
the European Union

TEORIJSKA POZADINA PROJEKTA

Kako postoji zaboravljeni genocide nad Romima, također postoji zaboravljeni otpor Roma.

REGARD slijedi novi pristup: umjesto prikazivanja Roma kao pasivnih objekata nacističkog i fašističkog progona, smatramo ih aktivnim protagonistima ovog razdoblja.

Postoji snažna potreba da se romski doprinos nacionalnim borbama, ali i europskoj borbi za **DEMOKRACIJU, PRAVDU i SLOBODU** učini vidljivim.

**"I leoni del Brenta Solini/ Lavovi
Brenta Solini"**
(Talijanska sintska partizanska
brigada)

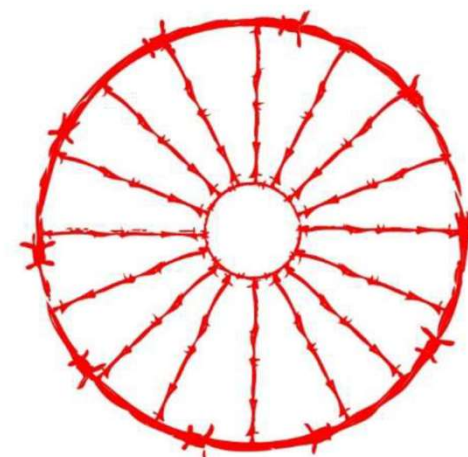
Funded by
the European Union

1. SAMUDARIPEN

Romani čhib: masovno ubojstvo, masovno uništavanje, istrebljenje

Samudaripen predstavlja središnji trenutak u povijesti europskih Roma.

Očuvanje i poticanje sjećanja na ovaj genocid jedan je od ciljeva REGARDA, kao i brojnih romskih udruga i organizacija, poput Europskog romskog instituta za umjetnost i kulturu (European Roma Institute for Arts and Culture - **ERCIAC**).

Funded by
the European Union

Ne postoji opće prihvaćena statistika vezana uz broj ubijenih Roma i Sinta za vrijeme Drugog svjetskog rata. Povjesničari procjenjuju da su nacisti i njihovi saveznici ubili između 250.000 and 500.000 pripadnika Roma i Sinta. To je između 25% do preko 50% predratne europske populacije Roma.

Nedostatak povijesnih dokumenata i svjedočanstava inspirirao je novinara Christiana Bernadaca da svoju knjigu o romskom stradanju nazove **Zaboravljeni holokaust** (fra. *L'holocauste oublié*, eng. *The Forgotten Holocaust*). Iako dugo u upotrebi, ovaj pojam se danas smatra zastarjelim.

Country	Estimate	% on Roma Population (1939)
Austria	8250	73,7
Belgio	500	83,3
Czech Republic	6500	50,0
Estonia	1000	100,0
Francia	15150	37,9
Germany	15000	75,0
Greece	50	n.a
Hungary	28000	28,0
Italy	1000	4,0
Latvia	2500	50,0
Lithuania	1000	100,0
Luxembourg	200	100,0
Netherlands	500	100,0
Poland	35000	70,0
Romania	36000	13,7
Slovakia	10000	1,3
Russia	35000	17,5
Ex Yuogoslavia	90000	90,0
Total estimate	285650	30,1

Izvor: *The Columbia Guide to the Holocaust* i The United States Holocaust Memorial Museum

Funded by
the European Union

POČETAK PROGONA

Tijekom 19. stoljeća duboko ukorijenjene predrasude prema Romima dobivaju pseudo-znanstvene temelje razvojem eugenike i socijalnog darvinizma.

Rasni higijeničari poput Karla Bilinga i Alfreda Hocha tijekom 1920ih stvaraju pretpostavke za uklanjanje onih koje smatraju „nižim rasama“. **Nacisti** preuzimaju njihove ideje, a dolaskom na vlast 1933. počinju s provođenjem rasne politike te isključuju sve ne-Arijevece iz društvenog i javnog života.

Romi su smatrani „**asocijalnom rasom - asocijalcima**“.

Proglašeni su primitivnima te da ugrožavaju moralni opstanak čiste arijske rase.

Od 1935. Rome se zatvara u radne logore te ih se prisilno sterilizira. Posebnim dodatkom **Nirnbërškim rasnim zakonima 1935. Romi su proglašeni neprijateljima čiste rasne države**, čime gube svoja građanska prava.

Funded by
the European Union

SAMUDARIPEN U TREĆEM REICHU

Prva masovna uhićenja započinj 1938. - deportacije Roma u logore na teritoriju Njemačke.

Dva važna dekreta koja izdaje vođa SS Heinrich Himmler:

- „**Dekret o borbi protiv ciganske napasti**“ (1938.) - protjerivanje svih stranih Roma i popisivanje domaćih
- „**Dekret o naseljavanju**“ (1939.) - Romima se zabranjuje napuštanje mjesta boravišta - okupljanje Roma u kaznene koncentracijske logore (30.000 Roma) te deportacija na područje okupirane Poljske

Brojke: 1939. - 3.000 njemačkih i austrijskih Roma deportirano u logore u Njemačkoj
1940. - 2.500 Roma deportirano u poljske logore Belzec i Lodz

Funded by
the European Union

ROMI U AUSCHWITZU

U prosincu **1942.** Himmler izdaje „**Dekret o Auschwitzu**” - deportacija svih Roma s područja Trećeg Reicha u logor Auschwitz. Deportacije započinju u veljači 1943.

Više od 20.000 Roma deportirano je u „**Ciganski obiteljski logor**” unutar Auschwitza. Kao oznaku su nosili crni ili smeđi trokut, a njihovi zatvorski brojevi započinjali su sa slovom Z (*Ziguener*). U prvih nekoliko mjeseci na stotine Roma umrle su zbog pothranjenosti, epidemija ili prisilnog rada. Bolesni i nemoćni Romi slani su u plinske komore. Do kraja 1943.g., 70% pristiglih Roma bilo je istrebljeno.

U noći **2. kolovoza 1944.** SS jedinice okružile su Ciganski logor i preostale Rome odvele u plinske komore, njih gotovo 3.000. U spomen na taj događaj danas obilježavamo **Međunarodni dan sjećanja na romske žrtve genocida u Drugom svjetskom ratu/ Samudaripen.**

Funded by
the European Union

KONCENTRACIJSKI LOGORI ZA ROME

Glavni logori u koje su deportirani Romi (unutar današnjih granica):

Njemačka: Bergen-Belsen, Buchenwald, Dachau, Dieselstrasse (Frankfurt am Main), Marzahn (Berlin), Mittel-bau-Dora, Ravensbrück, Sachsenhausen, Vennhausen

Austrija: Lachenbach, Mauthausen, Salzburg-Maxglan, Wien Fischamend

Francuska: Natzweiler-Struthof

Poljska: Auschwitz-Birkenau, Chelmno, Belzec, Gross-Rossen, Sobibor, Treblinka, Lodz

Hrvatska: Jasenovac

Italija: Bojano, Agnone, Berra, Prignano sulla Secchia, Chieti, Fontecchuo negli Abruzzi, Tossicia

Češka: Lety, Hodonin

Mađarska: Komárom

Srbija: Sajmište, Topovske šume, Banjica, Crveni Krst

Funded by
the European Union

OBILJEŽAVANJE SAMUDARIPENA

Europski parlament je 2015. proglasio 2. kolovoza **Europskim danom sjećanja na romske žrtve Holokausta**.

Samudaripen se službeno komemorira u samo pet od petnaest zemalja članica koje su priznale ovaj datum: **Hrvatska, Litva, Poljska, Slovačka i Mađarska**.

Deset zemalja odaje počast romskim žrtvama **27. siječnja, Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta**: Austrija, Danska, Estonija, Finska, Njemačka, Latvija, Nizozemska, Češka, Španjolska i Švedska.

U ostatku EU (uključujući **Italiju i Rumunjsku**) Samudaripen se službeno ne obilježava, iako postoje neslužbene komemoracije za žrtve.

Spomenik ubijenim Romima i Sintima u Berlinu

Funded by
the European Union

SAMUDARIPEN U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Nezavisna Država Hrvatska (NDH) proglašena je 10. travnja 1941.

Na vlast dolaze pro-fašistički orijentirani **Ustaše** - pod vodstvom Poglavnika **Ante Pavelića**.

Rasni zakoni doneseni 30. travnja 1941. oduzimaju Romima sva građanska prava (ali i ljudska).

KL JASENOVAC namijenjen Srbima, Židovima, Romima i političkim zatvorenicima otvara se u kolovozu 1941.

Sustavne deportacije Roma u Jasenovac započinju 19. svibnja 1942.

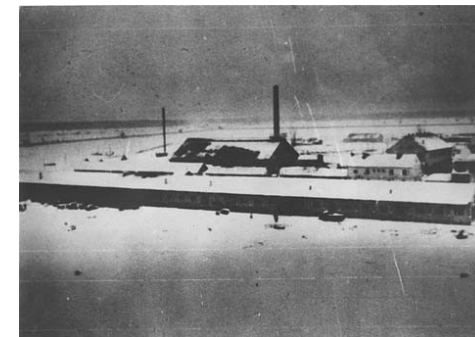
Po dolasku u KL Jasenovac Rome se dijeli u dvije grupe: bolesni, starci, žene i djeca ubijani su odmah, dok se radno sposobne muškarce slalo u tzv. „**Ciganski logor**“ u selu **Uštica**, nedaleko Jasenovca, na izgradnju savskog nasipa ili podizanje infrastrukture logora

Umirali su od gladi i iscrpljenosti ili su nasilno likvidirani- prosječno bi preživjeli u logoru desetak dana

Gotovo cijela prijeratna populacija Roma u Hrvatskoj ubijena je u Jasenovcu.

Adolf Hitler i Ante Pavelić

KL JASENOVAC u zimu 1941.

Deportacije Srba i Roma u Jasenovac

Izvor: United States Holocaust Memorial Museum

Funded by
the European Union

SAMUDARIPEN U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Romski memorijalni centar Uštica otvara se 2020.

Na autentičnoj lokaciji gdje je pronađena 21 masovna grobnica.

Predstavlja trajni spomenik svim ubijenim Romima za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske.

Imena 16.173 ubijenih Roma uklesana su u ploče Zida boli, završenog 2023.

Od 2012. na ovom mjestu se održava svečana komemoracija povodom **Međunarodnog dana sjećanja na romske žrtve genocida u Drugom svjetskom ratu/ Samudaripen**

Romski memorijalni centar Uštica

Romski memorijalni centar Uštica

Centralni dio Zida boli: Najsen bistarde

Aleja romski žrtava s imenima ubijenih Roma

Funded by
the European Union

SAMUDARIPEN U ITALIJI

Mnoga mjesta povezana s progonom i deportacijom Roma i Sinta nisu ostavila tragove na patnje ovih zajednica tijekom perioda fašističke vlasti. To je omogućilo da sjećanje na Samudaripen gotovo isčezne, a danas ono postoji još samo u zapisanim svjedočanstvima i arhivskim dokumentima.

Spomenik Samudaripenu u Lancianu (desno), podignut 2018., prvi je koji komemorira romske žrtve genocida u Italiji.

Funded by
the European Union

LOGORI U ITALIJI

Mjesta u Kraljevini Italiji gdje su Romi i Sinti bili okupljeni,
zatvarani ili deportirani od 1942. do 1943.:

Sjeverna Italija

Castel Tesino, Udine, Gonars, Chiesa Nuova, Rovigo, Novi
Ligure, Berra, Cento, Prignano sulla Secchia

Središnja i južna Italija

Tossicia, Chieti, Agnone, Isernia, Bojano, Isole Tremiti,
Casacalenda, Vinchiaturu, Rapolla, Ferramonti di Tarsia.

Sardinija

Posada, Martis, Chiaramonti, Padaria, Bortigali, Illorai, Ovodda,
Urzulei, Talana, Loceri, Nurri, Perdasdefogu

Funded by the European Union

FAŠISTIČKA POLITIKA PREMA ROMIMA U ITALIJI

Prva okružnica koja spominje Rome, izdana 25. kolovoza 1924. zabranila im je izdavanje viza.

Ministarstvo unutarnjih poslova izdalo je 19. veljače 1926.

„Direktivu o javnoj sigurnosti i čistoći“, naređujući bolje kontroliranje kretanja Roma. Svi strani Romi protjerani su iz Italije.

U studenom 1928. Romi su optuženi da šire komunističku propagandu te proglašeni prijetnjom za red i stabilnost u zemlji.

Šef policije **Arturo Bocchini** 1930. ponovno naređuje protjerivanje stranih Roma i povratak svih talijanskih Roma u mjesta boravišta.

Tijekom 1931. naređeno je da se svi Romi moraju zaposliti i registrirati.

Službeni glasnik fašističkog ministarstva kulture sa sažecima rasnih zakona

Funded by
the European Union

FAŠISTIČKA POLITIKA PREMA ROMIMA U ITALIJI

Talijanski rasni pseudo-znanstvenici Renato Semizzi i Guido Landra smatraju Rome „nazadnom mutacijom“ te „vječitim lutalicama bez morala“, iako se Romi ne spominju izričito u talijanskim ranim zakonima iz 1938.

Tijekom 1938. i 1939. Bocchini naređuje deportaciju Roma bez stalnog boravišta i onih s kaznenim dosjeima u logore u središnjoj i južnoj Italiji.

Bocchini **11. rujna 1940.** izdaje dekret kojim označava sve Rome protudržavnim agitatorima i špijunima te naređuje njihovu deportaciju u koncentracijske logore (Boiano, Agnone, Tossicia etc.).

Arturo Bocchini

Funded by
the European Union

SAMUDARIPEN U ITALIJI

Tijekom 1941 započinje deportacije talijanskih Roma u logore u Poljskoj.

Talijanske vlasti imale su problema s financiranjem logora pa Romi i Sinti na sjeveru Italije iz njih bježe već 1942. godine.

Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. Romi masovno bježe tijekom raspuštanja sabirnih logora.

U novo uspostavljenoj **Talijanskoj Socijalnoj Republici** na sjeveru fašisti nisu u potpunosti preuzeli nacistički pristup rješavanju pitanja Roma i Sinta. Zadržavali su ih u logorima na talijanskom tlu i samo ih je nekolicina deportirana u nacističke logore u Njemačkoj.

Funded by
the European Union

SAMUDARIPEN U RUMUNJSKOJ

U Rumunjskoj je 1940. uspostavljena Nacionalna Legionarska Država pod vodstvom Iona Antonescu i fašističke organizacije **Željezna garda**. Iste godine Rumunjska pristupa Silama osovine, a njemačka vojska ulazi u zemlju.

Nakon neuspjelog puča 1941. Antonescu uvodi diktaturu, a jedan od ciljeva njegovog režima bila je „rumunjizacija“ zemlje, u svrhu stvaranja etnički čiste države, prvenstveno istrebljenjem nacionalnih manjina.

Iako Antonescu nije sustavno progonio Rome te nije postojala sveobuhvatna politika njihovog uništenja njegova vlast uzrokovala je smrt tisuća rumunjskih Roma.

Romska djeca po povratku iz Transnistrije
1944. godine
Izvor: Njemački federalni arhiv

Funded by
the European Union

SAMUDARIPEN U RUMUNJSKOJ

U **svibnju 1942.** Antonescu naređuje deportaciju Roma u **Transnistriju**, okupirani teritorij između rijeka Dnjestar i Bug. Deportacije su započele u lipnju 1942., a Romi su bili prevoženi vlakovima ili prisiljeni na selidbu pješice (prisilni marševi) koja je trajala tjednima.

Deportirano je otprilike 12 posto rumunjskih Roma dok je većina ostala živjeti u svojim domovima, iako pod stalnom prijetnjom deportacijom.

Deportiranim Romima nije dozvoljeno da ponesu dovoljno hrane i odjeće u Transnistiju jer im je obećano da ih tamo čekaju kuće i imanja. Mnogi su umrli od gladi, hladnoće, bolesti ili čiste iscrpljenosti tijekom putovanja. Također, u Transnistriji su bili prisiljeni na težak rad u neljudskim uvjetima.

Od 25.000 do 26.000 Roma deportiranih u Transnistriju, 11.000 do 12.500 ih je umrlo. Preživjelima je 1944. dozvoljeno da se vrate u Rumunjsku pred nadolazećom Crvenom Armijom. Nakon rata Antonescu je osuđen za ratne zločine i pogubljen 1946. g.

Funded by
the European Union

2. OTPOR ROMA

U večeri 16. svibnja 1944. SS stražari okružili su prostor Ciganskog logora u Auschwitzu s namjerom da gotovo 4.400 Roma i Sinta u njemu odvedu u plinske komore. Romski logoraši dočekali su ih naoružani i pružili otpor, a SS-ovci su se povukli.

Ovaj ustanak Roma danas se obilježava u romskim zajednicama diljem Europe te je postao važan događaj za moderni romski društveni pokret koji traži jednaka prava za sve, pa tako i Rome.

S prolaskom godina sve je manje živih Roma, svjedoka Samudaripen te njihova sjećanja i svjedočanstva blijede. Druga otegotna okolnost u komemoriranju romskog otpora je nedostatak materijalnih predmeta koji se mogu povezati s pričama preživjelih.

Funded by
the European Union

2. OTPOR ROMA

Iako su Romi najbrojnija europska nacionalna manjina, njihova povijest je nedovoljno poznata, a važni događaji zapostavljeni.

Rezolucija Europskog parlamenta poziva sve države članice da prepoznaju povijest Roma kao sastavni dio zajedničke europske prošlosti.

Godinama se o genocidu nad Romima u Drugom svjetskom ratu govorilo samo u kontekstu „zaboravljenog Holokausta“. Posljednjih godina, tema romskog otpora postaje važan simbol koji mijenja percepciju Roma kao pasivnih žrtava, naglašavajući njihovu borbu i preživljavanje. Polako, ali sigurno priče i svjedočanstva o otporu Roma postaju sve poznatije.

Funded by
the European Union

OTPOR ROMA U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Antifašistička borba na tlu bivše Jugoslavije bio je jedan od najbrojnijih u Europi.

Pristupanje partizanima za Rome je bio jedan od načina izbjegavanja deportacije u Jasenovac, te su se pridruživali jedinicama posebice sredinom 1942., u vrijeme najmasovnijih deportacija.

Postoje slučajevi **otpora deportiranih Roma u Jasenovcu** koji su nažalost bili neuspješni.

Romska partizanska jedinica oformljena je u srpnju 1942. - bili su za zaduženi za akcije iza neprijateljskih linija: otimanje oružja, materijala i otmicu ustaških časnika.

Stevo Đorđević Novak (lijevo) posthumno je proglašen Narodnim herojem te je jedini Rom koji odlikovan najvišim odličjem u bivšoj Jugoslaviji. Poginuo je u bitci 1943. g.

Fotografija iz knjige: Popović, Slobodan. "Đorđević Jovana Stevan Novak." In: Narodni heroji Jugoslavije, vol. 1 (A - M), edited by Petar Kačavenda, Dušan Živković, Beograd: Partizanska knjiga, Narodna Knjiga / Titograd: Pobjeda, 1982., p. 223.

Funded by
the European Union

OTPOR ROMA U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Hajrija Imeri Mihaljić, Romkinja je s Kosova koja je od sigurne smrti spasila malu židovsku djevojčicu Ester Bahar.

U veljači 1942. išetala je iz nacističkog logora u Kosovskoj Mitrovici s Ester te se brinula o njoj kao o vlastitoj kćeri do kraja rata kada je Ester ponovno vraćena majci.

Za svoj čin iznimne hrabrosti Hajrija je proglašena „Pravednicom među narodima“ 1991. - jedina je Romkinja kojoj je dodjeljena ova titula.

SRRH "KALI SARA" podigao joj je spomenik u novoizgrađenom parku u sklopu Romskog memorijalnog centra u Uštici. Park se prigodno zove „Park pravednice“.

Skica Hajrije Imeri Mihaljić,
kako je se sjeća Ester Levi

Skulptura Pravednice Hajrije, dijelo
akademskog kipara Marina Mađarića.

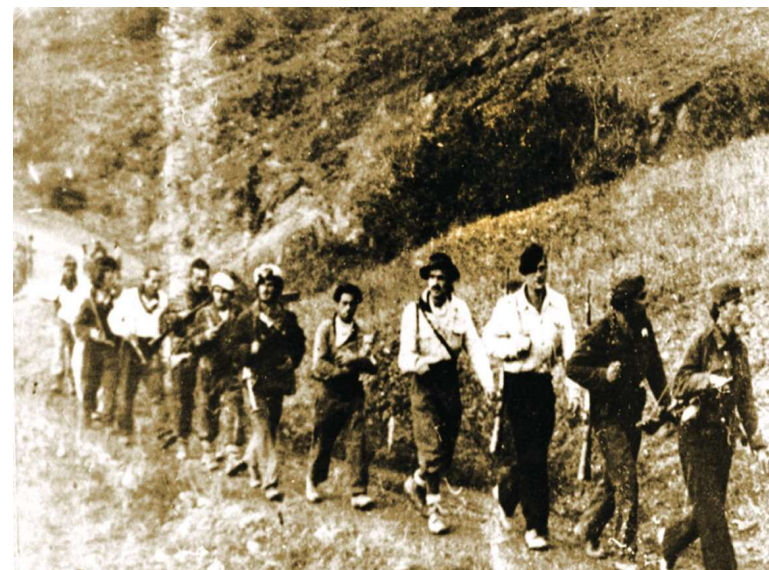
Funded by
the European Union

OTPOR ROMA U ITALIJI

Mnogi Romi i Sinti aktivno su se borili protiv fašizma u Italiji te sudjelovali u pokretu otpora.

Pristupali su partizanskim jedinicama kako bi izbjegli deportaciju te kako bi pomogli članovima obitelji i prijateljima koji su se nalazili u logorima.

Njihov otpor i hrabrost nedovoljno su poznati te se o njima ne uči u talijanskim školama.

„Lavovi Brenta Solini“
(Talijanska partizanska jedinica sastavljena od Sinta)

Funded by
the European Union

OTPOR ROMA U ITALIJI

Lavovi Brenta Solini (I Leoni del Brenta Solini) bila je partizanska jedinica sastavljena isključivo od talijanskih Sinta. Nakon kapitulacije Italije, Sinti su pobjegli iz logora Prigano sul Secchia blizu Modene te su se mnogi pridružili partizanima.

Jedinica je dobila nadimak zbog iznimne hrabrosti koju su pokazali u akcijama sabotaže. Njihova iskustva dio su knjige „Ulica Sinta“ (“Strada, patria sinta”) koji je napisao **Gnugo de Bar**, sin jednog od boraca.

Mnogi pripadnici Roma i Sinta iz Abruzza bili su dijelom slavne **Maiella brigade** koja je djelovala na prostor regije i Apenina.

Funded by
the European Union

DEBAR TARO: JUNAK POKRETA OTPORA

Amilcare Debar (1927-2010) borio se u sastavu 48. Garibaldijeve brigade. Nakon što su ga zarobili Nijemci, poslan je u logore Auschwitz i Mathausen. Preživio je rat te ga je kasnije odlikovao talijanski predsjednik Petrini.

U kasnijim godinama bio je veleposlanik Sinta pri UN-u.

Amilcare Debar "Taro" (lijevo) tijekom rata te 1983. s odlikovanjem talijanskog predsjednika.

Funded by
the European Union

3. POVIJEST I KULTURA ROMA

POPULACIJA

12/16 milijuna Roma u svijetu

10/14 milijuna u Europi

6 milijuna Roma u EU: najbrojnija i najdiskriminiranija manjina

150/180 tisuća u Italiji

17.980 Roma u Hrvatskoj (Popis stanovništva 2021.);

neslužbeni podaci 40 tisuća

569.477 u Rumunjskoj (Popis stanovništva 2022.);

neslužbeni podaci do 1,85 milijuna

Etnonim 'Romi' podrazumijeva brojne skupine, poput **Roma, Sinta, Kale, Romanichela, Bajaša/Rudara, Aškalijska, Manuša, Gurbeta, „Egipćana”, Kalderaša, Lovara**, kao i zajednice Putnika.

